

רחב - מעומק החטא למרומי התשובה

הקדמה

דמותה של רחב כפי שעולה מפשוטו של מקרא, מתוארת כאישה זונה כמשמעה, וכך גם לדעת חז"ל בזבחים קטז, ע"ב. אולם בפרשנות יש נטייה לפרש על פי תרגום יונתן כפונדקאית המוכרת מזונות (רש"י, שם). ברצוננו להאיר את דמותה באור מחודש, ואולי אף לחדד ולחדש דבר מה בנוגע למעלתה ואופייה. ובעיקר, להפנות תשומת הלב לעוצמת התשובה שעשתה רחב, כמבואר שם במסכת זבחים.

א. התמיהות למקרא פרשת רחב - פרק ב' ביהושע

בדיון על השאלות העולות למקרא פרק ב' ביהושע, נציב את הבסיס לרעיונות החשובים העולים בדמותה של רחב ובדרך הארוכה שעשתה מעיסוקיה בזנות ועד לדרגתה הרוחנית בקצה הדרך, כפי שמשקף במקורות חז"ל.

א. על פי המסופר בפסוק ב, נודע למלך יריחו שישנם מרגלים בביתה של רחב. הציפייה במצב שכזה הוא, שהמלך יתפרץ לביתה של רחב, יבצע חיפוש מדוקדק ויסודי, ויתפוס את המרגלים המדוברים מיד. והנה במקום זאת מגיב המלך באופן אחר לגמרי: "וַיִּשְׁלַח מֶלֶךְ יְרִיחוֹ אֶל-רַחֵב לֵאמֹר הוֹצִיֵא אֶת-הַבָּאִים אֲשֶׁר בָּאוּ לְבֵיתְךָ כִּי לָחֶפֶז אֶת-כָּל-הָאָרֶץ, בָּאוּ. הוּא שוֹלַח שְׁלִיחִים לְבֵיתָהּ שֶׁמְקִישִׁים עַל דַּלְתָהּ וּמְבַקְשִׁים מִמֶּנָּה שְׂתוּצִיָא אֶת הַמְּרַגְלִים הַחוּצָה. כִּיצַד תִּיתְכֵּן תַּגּוּבָה כָּל כֵּךְ עֲדִינָה¹ כְּשֶׁבֵרֹר לְכָל עַמִּי כִנְעַן לְשֵׁם מָה בָּאִים בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וּמָה מְשִׁימְתֶם שֶׁל הַמְּרַגְלִים הַשׁוֹהִים בְּבֵיתָהּ שֶׁל רַחֵב?

ב. כהמשך לני"ל, לאחר שדופקים על דלתה של רחב, טוענת היא שאכן היו אצלה אנשים אך כבר הלכו להם ויצאו את העיר. והיא מציעה לשליחים של המלך לרדוף אחריהם בכדי לתפוס אותם: "רָדְפוּ מֵהָרְחֵק אַחֲרֵיהֶם כִּי תִשְׁיָגוּם". **למרבה ההפתעה** מקבלים השליחים את הצעתה, וסוגרים את השער והולכים לרדוף אחרי המרגלים!?

1. "וכי נפלה אימתכם עלינו, וכי נמוגו כל יושבי הארץ מפניכם".

ג. תמיהה נוספת עולה מסגנון הדברים ששם המקרא בפיה של רחב, כשהיא מדברת אל המרגלים: "כי ה' אֱלֹהֵיכֶם הוּא אֱלֹהֵיכֶם בְּשָׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל-הָאָרֶץ מִתַּחַת". פסוקים אלה מזכירים מאוד באיכותם את הדברים, שאומר משה רבינו² - דברים המעוררים קושי דומה לזה שמעלים דברי בלעם בעומדו לקלל את ישראל. כיצד יתכן שאנשים שפלים כאלה, מגיעים למדרגה גבוהה כל כך בהכרת ה'!!

ד. תמיהה נוספת הקשורה בדמותה של רחב, עולה מהמדרש הבא³: "מכאן אמרו עשרה כהנים נביאים עמדו **מרחב** הזונה, ירמיה, חלקיה, שריה, מחסיה, חנמאל, שלום, ברוך, נריה, יחזקאל, בוזי, ויש אומרים אף חולדה הנביאה מבני בניה של רחב הזונה הייתה". בזכות מה זכתה רחב לצאצאים כל כך רמים? מה יש באישיותה שאיפשר עוצמה כל כך גדולה?

ב. הפתרונות ומשמעותם

מהפסוקים עולה בצורה פרדוכסלית, שהיחס של המלך לרחב איננו כאל אדם רגיל, ותמהנו על כך. אך על סמך הדברים הנאמרים בפסוקים הבאים, והפירוש שניתן להם במדרש⁴ ניתן יהיה "לפתוח" את הסברינו: "כמעשה ארץ-מצרים אשר ישבתם-בה לא תעשו וכמעשה ארץ-כנען אשר אני מביא אתכם שמה לא תעשו ובחוקתיהם לא תלכו... כי את-כל-התועבת האל עשו אנשי-הארץ אשר לפניכם ותטמאו הארץ" (ויקרא י"ח, ג-כז).
אומר המדרש:

"וכשנכנסו לארץ כנען היו הכנעניים בעלי זנות ובעלי כשפים, מדוב זנוני זונה טובת חן בעלת כשפים (נחום ג', ד). אמר להן הקב"ה בני היזהרו שלא תעשו לא כמעשה אילו..."

ניתן להבין מכאן שהזנות אצל הכנענים מפורסמת הייתה (וה' מזהיר את עם ישראל מפניה) ויותר מכך, היא הייתה כמרכז התרבות שלהם. ניתן להסיק מכך, שמי שעסק בזנות לא היה תמיד אדם שפל - הרי זוהי תרבותם והוא אדם מכובד וחשוב ככהן ומוציא לפועל תרבות זאת. לאור זאת ברור היחס החיובי

2. דברים ד', לט.

3. רות רבה פרשה ב' ד"ה אומר רבי סימון וכן במגילה יד, ע"ב.

4. ויקרא רבה (מרגליות) פרשה כ"ג ד"ה ר' יצחק פתח וכן ברבך ויקרא י"ח: "כמעשה ארץ מצרים וגו', מקיש מעשה ארץ מצרים למעשה כנעניים ומעשה כנעניים למעשה מצרים, מה מעשיהם של מצרים שטופים בעבודה זרה ובמשכב זכור ובהרבעת בהמה אף מעשיהם של כנעניים כיוצא בהן".

והסלחן לרחב - לביתה של אישה חשובה לא ניתן להתפרץ, עוד ברור מעתה מדוע מקשיבים לדבריה. יתרה מזאת, רחב לא הייתה אישה פשוטה, כפי שמופיע בגמרא⁵: "דאמר מר אין לך כל שר וגגיד שלא בא על רחב הוונה". דברינו עד כה עשויים להסביר את הייחס המיוחד של אנשי יריחו לרחב. אך מדוע זוכה היא לייחס מיוחד גם על ידי חז"ל?

ג. דמותה של רחב כמשתקף במקורות

במדרש הבא נמצא השוואה בין רחב ובין יתרו:
 "א"ר ברכיה אמרו ישראל לפני הקדוש ברוך הוא רבש"ע ממה שאתה מביא אורה לעולם, שמך מתגדל בעולם, ומה היא האורה - גאולה, שבשעה שאתה מביא לנו אורה הרבה גרים באים ומתגיירים ונוספים עלינו, כגון יתרו ורחב, יתרו שמע ואתא, רחב שמעה ואתיא".
 יתרו - חתנו של משה, זכה שנקראה פרשה על שמו, על אף שהיה גם עובד עבודה זרה גדול. כפי שפירשו חז"ל על הפסוק: "עתה ידעתי כי גדול ה' מכל האלוקים כי בדבר אשר זדו עליהם"⁶. וכך נמצא במדרש: "מלמד שהיה מכיר בכל עבודת אלילים שבעולם שלא הניח עבודת אלילים שלא עבדה"⁷. רק בעקבות ניסי יציאת מצרים שב מטעותו והכיר בבורא עולם. גם רחב הייתה אישה "רוחנית" כיתרו, והרי גם היא שבה מטעותה כיתרו בעקבות ניסי יציאת מצרים כפי שנראה מהפסוקים.

המדרש מעמיד את רחב בשורה אחת עם יתרו, וכמעט משווה אותה לגדול שבנביאים, על סמך הפסוקים שבפרשתנו שנאמרו לפני שהתגיירה:
 ד"א כי ה' הוא האלוקים רבנן אמרי יתרו נתן ממש בעבודת כוכבים שנאי (שמות י"ח) 'עתה ידעתי כי גדול ה' מכל האלוקים'.
 נעמן הודה במקצת ממנה שנאי (מלכים ב', ה) 'הנה נא ידעתי כי אין אלוקים בכל הארץ כי אם בישראל'.
 רחב שמתהו בשמים ובארץ שנאי (יהושע ב') 'כי ה' אלוקיכם הוא אלוקים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת'.
 משה שמו אף בחללו של עולם שנאי 'כי ה' הוא האלוקים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד'. מהו אין עוד? אפילו בחללו של עולם".

5. זבחים קטז, ע"ב, וכן ב"ילקוט שמעוני" על אתר בספר יהושע.

6. שמות י"ח, יא.

7. תנחומא יתרו סימן ז'.

בהסתמך כמובן על פסוקי התורה, מעמיד המדרש את רחב בהשגה רוחנית מפורשת, פחותה במעט מזו של משה רבינו. רחב אינה מכובדת רק בגלל מרכזיות הזנות כניל, אלא יש לה מעמד רוחני. מעמד שמרומם אותה בסולם התברתי. ניתן להבין שבקרב עמי כנען, רחב היא אישה מכובדת, מתוקף תפקידה. חיזוק לדברים ניתן למצוא במדרש הבא⁸:

"ויש אומרים ששרתה עליה רוח הקודש, עד שלא נכנסו ישראל לארץ. וכי מהיכן הייתה יודעת שחזרין לשלושת ימים? מיכן ששרתה עליה רוח הקודש, מכאן אמרו: עשרה כוהנים נביאים עמדו מרחב הזונה, ירמיה, חלקיה, שריה, מחסיה, חנמאל, שלום, ברוד, נריה, יחזקאל, בוי, ויש אומרים אף חולדה הנביאה מבני בניה של רחב הזונה היתה".

רוח הקדש מהיכן? אלא שכנראה כמו שיכול היה בלעם להגיע להשגות עליונות ברוחניות של טומאה, כך יכולה הייתה רחב לעשות כזאת בעזרת "זנותה". כך מובן מדוע אולי נתקבלה עצתה לשליחי המלך בנוגע למרדף אחרי המרגלים.

ד. מבירא עמיקתא לאיגרא רמה של תשובה

כשם שחיבר המדרש את רוח הקודש של רחב שלפני התשובה, לבנים שבאו אחריה. כך אולי נוכל גם אנחנו להשיב על תמיהתנו. עוצמת הטומאה שבה הייתה שקועה רחב בימי חטאה. מרוממת את עוצמת התשובה מאהבה שעשתה - לגובהי מרומים. אדם שהיה שקוע במיטט שערי טומאה - והגיע להשגות רוחניות בעזרתה - מצליח לשוב בתשובה ברגע אחד (כרי אליעזר בן דורדיה¹⁰), ולהכיר שכל חייו הם טעות אחת גדולה. ובעקבות כך מדבק בעם ישראל, מסכן את נפשו בשבילו, ומסייע לו בכיבוש הארץ. הוא דמות מופת וסמל לחזרה בתשובה. ועליו ניתן לומר את דברי הגמרא במסכת יומא: "זדונות נעשות לו לזכויות". וכמו שכותב הרב סולוביצקי בספרו "על התשובה":

"בעל תשובה, היודע לא לשכוח את העבר, לא לתלוש את הדפים של חטא מספר הזיכרונות שלו, אלא דווקא לזכור את החטא ולרתום אותו לתפקיד חדש ולהשתמש בו כדי להגביר בקרבו את עוז הגעגועים דקדושה הפורצים בקרבו - הוא הזוכה לתשובה כזאת

8. עבודה זרה ד, ע"ב.

9. רות רבה (וילנא) פרשה ב ד"ה אי"ר רבי סימון.

10. עבודה זרה י, ע"א.

המעלה את הרע למדרגה של טוב. לגביו, הקב"ה אינו "עובר על פשע", אלא "נושא עוון ופשע", הוא כביכול, מרים, מגביה ונושא את העוון ואת הפשע למעלה למעלה". (עמ' 176).

וכן מופיע בגמרא בזבחים קטז, ע"ב:

"אמרו בת יי שנים הייתה כשיצאו ישראל ממצרים וזנתה [כל] מ' שנה שהיו ישראל במדבר. אחר נ' שנה נתגיירה. אמרה: יהא מחול לי בשכר חבל, חלון ופשתים".

ובהמשך שם בגמרא מובאת תפילתה:

"דיבוננו של עולם בשלושה חטאתי לפניך בפשתים, בחבל ובחלון. מחול לי בזכות שלושה: פשתים, חבל וחלון".

רחב בחזרתה בתשובה מצליחה לרומם את כל כוחות הטומאה, כפי שעשה יתרו לפניו, ושלא כבלעם ששקע בחטאו, ובעקבות זאת ניתן להבין כיצד נושא אותה יהושע לאישה ומהיכן מקור העוצמות הרוחניות שאחר כך יצאו לפועל אצל צאצאיה.

רחב, כפי שדמותה משורטטת במקורות חז"ל, הינה אישיות מיוחדת. דמותה יכולה לשמש לנו סמל ליכולתו של האדם לשוב בתשובה, ואפילו משאול תחתיות, וסמל לתוצאותיה העליונות של התשובה מאהבה.